

تاریخ جامع جنگ‌های صلیبی

جلد نهم

سفرنامه‌های صلیبی

به اهتمام: دکتر عبدالله ناصری طاهری (عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء(س))

مترجمان: دکتر عبدالله ناصری طاهری، هدی زاهدی،
دکتر محبوبه جودکی (عضو هیئت علمی دانشنامه جهان اسلام)،
دکتر ندا گلیجانی مقدم (عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء(س))،
دکتر سمیه‌سادات طباطبایی، دکتر عزت‌ملا ابراهیمی (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)،
دکتر سوسن فخرایی (عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور)
و نوشین صاحب (عضو هیئت علمی دائرةالمعارف بزرگ اسلامی)

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

بهار ۱۳۹۴

Zakkar, Suhayl.

زکار، سهیل.

تاریخ جامع جنگ‌های صلیبی / سهیل زکار. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۴.

ج. ۱۲. (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۳۲۰: تاریخ؛ ۷۴)

ISBN: 978-600-298-085-4

بها: ۲۲۴۰۰۰ ریال

فیپای مختصر.

این مدرک در آدرس <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.

نمایه.

مندرجات: ج. ۹: سفرنامه‌های صلیبی

الف. ناصر طاهری، عبدالله، ۱۳۳۹- ، گردآورنده، مترجم. ب. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ج. عنوان.

۳۸۰۸۰۷۶

شماره کتابشناسی ملی

تاریخ جامع جنگ‌های صلیبی (ج ۹): سفرنامه‌های صلیبی

به اهتمام: دکتر عبدالله ناصر طاهری (عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء(س))

مترجمان: دکتر عبدالله ناصر طاهری، هدی زاهدی، دکتر محبوبه جودکی (عضو هیئت علمی دانشنامه جهان اسلام)،

دکتر ندا گلجانی مقدم (عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء(س))، دکتر سمیه‌سادات طباطبایی، دکتر عزت‌ملا ابراهیمی

(عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، دکتر سوسن فخرایی (عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور) و نوشین صاحب (عضو هیئت

علمی دائرةالمعارف بزرگ اسلامی)

ویراستار: سعیدرضا علی‌عسکری

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: کاما

چاپ اول: بهار ۱۳۹۴

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۲۲۴۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات: ۳۲۱۱۱۳۰۰) نمابر: ۲۸۰۳۰۹۰،

ص.پ. ۳۷۱۸۵-۳۱۵۱ ● تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، نش کوی اُسکو، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

Website: www.rihu.ac.ir

Email: info@rihu.ac.ir

طرح «تاریخ جامع جنگ‌های صلیبی»
با پشتیبانی «صندوق حمایت از پژوهشگران کشور» انجام شده است.

مدیر طرح

ع.ن.ط

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

کتاب حاضر به عنوان منبع کمک‌درسی برای دانشجویان رشته‌های تاریخ و تمدن اسلامی، روابط بین‌الملل، تاریخ اسلام و ادیان و عرفان در مقطع کارشناسی ارشد و دکترا و نیز دیگر علاقه‌مندان به مطالعات اسلام و مسیحیت به‌ویژه در حوزه جنگ‌های صلیبی تهیه شده است. از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از مجری محترم طرح جناب آقای دکتر عبدالله ناصری طاهری و نیز مترجمان گرامی اثر جناب آقای دکتر عبدالله ناصری طاهری و سرکار خانم‌ها هدی زاهدی، دکتر محبوبه جودکی، دکتر ندا گلیجانی مقدم، دکتر سمیه‌سادات طباطبایی، دکتر عزت‌ملاً ابراهیمی، دکتر سوسن فخرایی و نوشین صاحب‌تشکر و قدردانی کند. در این مجال فرصت را مغتنم شمرده از ارزیابان گرامی طرح «تاریخ جامع جنگ‌های صلیبی» آقایان دکتر محمدعلی چلونگر، دکتر منصور داداش‌نژاد، دکتر محمدرضا شهیدی‌پاک، دکتر مهرباب صادق‌نیا، دکتر ستار عودی و سرکار خانم دکتر فاطمه جان‌احمدی سپاسگزاری می‌شود.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
توصیف سرزمین مقدس یا سفرنامه ژان ورزبورگی (۱۱۶۰-۱۱۷۰م)	۱۳
اهدانامه	۱۵
بخش اول: ناصره، جایگاه غیب شدن حضرت مسیح، صفوریه، قانای الجلیل، طابور (طور)،...	۱۶
بخش دوم: سامره، دوئان (چاه یوسف)، سبسطیه، شکیم، سیخار، بیت ایل، جرزیم، عیبال، شیلوه، رامه	۲۱
بخش سوم: بیت المقدس، کوه موریاء، تاریخ معبد	۲۴
بخش چهارم: معبد حضرت مسیح، نمازگزاری، شرح معبد و زمین های اطراف آن	۲۷
نمازگزاری	۲۸
بخش پنجم: کاخ سلیمان، خانه [سواران] معبد، اسطبل، تکیه سمعان زاهد، گهواره حضرت مسیح	۳۳
بخش ششم (بیثانی، بیت فاج، کلیسای مریم مجدلیه)	۳۴
بخش هفتم (کوه صهیون، اتاق شام آخر، کلیسای صهیون)	۳۵
بخش هشتم: نماز حضرت مسیح در جسمانیه، نمازخانه و غار، کلیسای ناجی، محل خائن	۳۷
بخش نهم: دادگاه پیلاطیس، برج داوود، ساختمان شام، نمازخانه (محل بانگ خروس)، کلیسای...	۳۸
بخش دهم: محل جمجمه (جلجتا)، زندان حضرت مسیح، قبر حضرت آدم، ترک و سوراخ سنگ،...	۴۰
بخش یازدهم: جایگاه کاهنان، مرکز زمین، عمواس، شستشوی پاهای مسیح روی کوه صهیون	۴۲
بخش دوازدهم: آثار برجمانده در مرقد حضرت مسیح، محراب مرقد مقدس، نقاشی ها، کلیسای جدید،...	۴۳
بخش سیزدهم: صومعه کاهنان، زیرزمین کلیسای هیلانه مقدس و محراب، کلیسای مرقد مقدس،...	۴۵
بخش چهاردهم: کلیسای کوه زیتون، نزول روح القدس بر کوه صهیون عروج حضرت مریم به آسمان...	۴۹
بخش پانزدهم: مزرعه خون، کوه جیجون، کلیسا و بیمارستان یوحنا مقدس، کلیسای...	۵۰
بخش شانزدهم: محلی که پطرس را با زنجیر بستند، دروازه آهنین، کلیسا و صومعه حنه مقدس، برکه و...	۵۲
بخش هفدهم: محل سنگباران استفن مقدس، مقبره، خانه شیر، جبع، کوه گناهان، برکه سلوان،...	۵۵
بخش هجدهم: مرقد حضرت مریم، کلیسا، نقش و نگارها، جسمانیه	۵۷
بخش نوزدهم: بیت لحم، انبار علوفه، گهواره، ظهور ستاره، مقبره بی گناهان، مقبره جیروم مقدس،...	۵۸

بخش بیستم: رود اردن، سرزمین کرنیتینا، کوه فریب چشمه یشع، مکان نایینا، آریحا، بیت حمله،...	۶۱
بخش بیست و یکم: الخلیل، غار دوگانه، تل الدموع، مزرعه دمشق، بلوطه	۶۴
بخش بیست و دوم: دریاچه اسفلت (صلت)، سیجور، بیتومین یهود، غار قارنعیم، کوه سینا، هلیوم،...	۶۵
بخش بیست و سوم: مکانی که حضرت مریم با ایصابات (الیزابت) ملاقات کرد، مودین، لُد، قیساریه...	۶۷
بخش بیست و چهارم: فنیقیه، لبنان، صور، صرفند، صیدا، بیروت، دمشق	۶۸
بخش بیست و پنجم: دمشق، ادومیا، سرزمین عوض، سواد، تیما، نعامین، رود یعقوب، کوه سعیر،...	۶۹
بخش بیست و ششم: بیت صیدا، کورازیم، قیدار، کفرناحوم، مائده، جینساریت، مجدل، طبریه، بیت اولیا...	۷۲
بخش بیست و هفتم (سخنی برای خوانندگان)	۷۵

سفرنامه سایولف

سفرنامه سایولف به بیت المقدس و دیگر سرزمین های مقدس (۱۱۰۲-۱۱۰۳ م)	۷۹
---	----

توصیف سرزمین مقدس

مقدمه	۱۰۹
بخش اول از سرزمین مقدس	۱۱۲
بخش دوم از سرزمین مقدس	۱۲۲
بخش سوم از سرزمین مقدس	۱۲۵
بخش چهارم از سرزمین مقدس و بخش اول ناحیه شرقی	۱۲۹
آغاز بخش دوم ناحیه ربع شرقی	۱۳۴
آغاز بخش سوم از ناحیه ربع شرقی	۱۳۸
قدس	۱۵۴
آغاز بخش اول ربع جنوبی	۱۷۴
طول و عرض سرزمین مقدس	۱۷۶
محصولات و حیوانات سرزمین مقدس	۱۷۷
انواع ادیان در سرزمین مقدس	۱۸۰

سفرنامه دانیال

توصیف سرزمین مقدس	۲۷۳
ویرانی سرزمین و تغییر نام های آن	۲۷۶
یهودیه	۲۷۶
قدس. وادی شافاط و جهنم. کوه بهجه (سلسله جبال جودی). آرامگاه یهوشافاط. برپایی شهر...	۲۷۷
برج داوود، کوه صهیون و کوه موری، دشت فاخوری، کوه جبعون، خانه بیلاطس، آنتونی	۲۷۸
کلیسای ضریح مقدس و آغاز دیری که در آن است	۲۷۹
کلیسا یا بنای دایره ای	۲۸۲

- جایگاه گروه راهبان نظامی ۲۸۳
- آتش مقدس ۲۸۴
- صومعهٔ مریم مقدس و صلیب مقدس؛ زندان پروردگار، قربانگاه نیکلای قدیس و باب منتهی به دیر ۲۸۵
- صومعهٔ قدیسه حنه، دخمه‌ای که در آن صلیب یافت شد ۲۸۶
- صومعهٔ تازیانه؛ مقبرهٔ دوک گودفروا و مقبره‌های پادشاهان قدس؛ صومعهٔ زیر برج ناقوس؛ ۲۸۷
- کوه آکرا؛ دالان بیرونی مقابل جلجتا؛ صومعهٔ به صلیب کشیدن؛ صومعهٔ جلجتا و دروازهٔ کلیسا ۲۸۸
- صومعهٔ مریم‌های سه‌گانه؛ صومعهٔ آرامنه. صومعهٔ کوچک دیگر؛ خیابان و بازار؛ کلیسا و بیمارستان ۲۹۰
- معبد پروردگار؛ صحن؛ پله‌ها؛ دخمهٔ زیرزمین؛ چشمهٔ بزرگ؛ خانه‌ها؛ باغ‌ها؛ مدرسهٔ قدیسه مریم؛ ۲۹۱
- توصیف معبد؛ مکانی که مسیح در آن ظاهر گشت؛ مکانی که یعقوب نردبان را دید ۲۹۲
- صومعهٔ قدیس جیمز؛ بیرون از معبد. مکانی که در آن از مولایمان دربارهٔ مرکز جهان پرسیده شد؛ ۲۹۴
- معبد سلیمان. مراکز سواران معبد و اسطبل‌هایشان؛ باغ‌هایشان؛ انبارهای چوب و آبنشان؛ انبارهای غلات و ۲۹۷
- حصارهای کهن پیرامون معبد؛ خرابه‌های آتونی؛ موریبا؛ کلیسای حمام یا گهوارهٔ پروردگاران و ۲۹۸
- چشمهٔ سلوان برای استحمام ۲۹۸
- بیت عنیا؛ بیت فاجی و دروازهٔ زرین با صومعه‌اش ۲۹۹
- زندان پطرس ۳۰۰
- کوه صهیون؛ کلیسای قدیسه مریم؛ مکانی که در آن جان به جان آفرین تسلیم کرد؛ اتاق شام آخر، ۳۰۱
- رود قدرون؛ جسمانیه؛ کلیسای قدیسه مریم؛ صومعهٔ ضریح؛ صومعهٔ کوچک بر فراز پله‌ها و ۳۰۲
- کلیسای جسمانیه؛ کلیسای نمازهای منجی ما؛ مکان مرتفعی که در آنجا سراسقف حاملان ۳۰۴
- پیلاطس بر کوه صهیون؛ صومعهٔ مولایمان با ستون تازیانه؛ کلیسای جلیل؛ سردابی که پطرس ۳۰۴
- جایگاه پیلاطس؛ کلیسای قدیسه حنه؛ چشمهٔ دروازهٔ ضان؛ کلیسای جذامیان و محل اقامت آنان، ۳۰۵
- کوه زیتون؛ کلیسای نجات‌بخش ما (یا صعود)؛ کلیسای قدیسه بیلایزای کوچک و کلیسای تعلیم ربانی ۳۰۶
- بیت عنیا؛ کلیسای قدیس عازر؛ کلیسای مریم و مرتا؛ مخزن قرمز و دژ آن؛ باغ ابراهیم و دژها و ۳۰۷
- اردن؛ کوه قرنطل و چشمهٔ الیجا ۳۰۸
- مکانی در سواحل اردن که مولایمان در آن تعمید کرد؛ کلیسا و دیر. دژ سواران معبد و کوه‌های گلبوع ۳۱۰
- صحرای ایلیم؛ وادی موسی؛ کوه‌های سینا؛ حور، عبریم و شوبک و مکانی که بنی‌اسرائیل با عبور از آن ۳۱۰
- وادی جهنم در نزدیکی قدس؛ آب انبار جدید، صومعهٔ قدیسه مریم که معمولاً در این مکان استراحت ۳۱۱
- بیت لحم؛ کلیسای قدیسه مریم؛ صومعهٔ گهواره؛ توشه‌دان؛ مقبرهٔ یوسف رامه‌ای و قدیس جیروم و ۳۱۲
- الخلیل؛ غار مزدوج و سرزمین سرخ. ممرا. بلوط ۳۱۳
- مقبرهٔ لوط؛ دریاچهٔ اسفلت؛ سیجور؛ مجسمهٔ نمک و کرنیم ۳۱۴
- غزه. عسقلان؛ یافا ارماتیا (رامه) و دشت حبقوق ۳۱۴
- مقبرهٔ بیت‌الاسد در نزدیکی قدس ۳۱۵
- کلیسای صلیب مقدس؛ مکانی در جنگل یا مکان قدیس یوحنا؛ کوه مودین یا بلیمونت؛ عمواس یا ۳۱۶
- لد، کاکو؛ قیساریهٔ فلسطین؛ و کوه کرمل ۳۱۷
- دژ جدید عقرون؛ نخلستان و عکا ۳۱۸

۳۱۸	کلیسای کوچک واقع در منطقه‌ای که زائران از آنجا برای نخستین بار قدس را می‌بینند؛ ...
۳۱۹	شکیم دوم؛ چاه و کلیسای یعقوب؛ هاییل و قایل؛ پسته کوهی راحیل؛ بیت ایل یا لوزه؛ کوه جرزیم و ...
۳۲۰	سامره یا سبسطیه؛ غار هیلوسیوس و عوبدیا و مرقد هفتاد پیامبر
۳۲۱	جنین؛ جرزیل؛ کوه‌های گلبوع؛ بیسان؛ دژ صفام؛ کوه حرمون و دژی دیگر
۳۲۲	طبریه؛ مکانی که مائده (سفره) نام دارد؛ دریاچه الجلیل؛ کوهی که مولا یمان معمولاً شب را در آن ...
۳۲۳	بیت صیدا؛ جدر؛ کوروزین؛ کفرناحوم؛ بیت اولیا؛ دریاچه جینسارت؛ مجدل؛ طبریه؛ کوه طور؛ نین و ...
۳۲۴	ناصره؛ کلیسای قدیسه مریم و غار بشارت؛ قصر یوسف؛ مکان تولد مریم متبرک؛ معجزه‌ای که در ...
۳۲۵	صفوریه؛ قانای جلیل؛ دژ سواران معبد؛ عکا؛ مسیر کوهستانی به سوی قدس و مسیر امتداد یافته بر ...
۳۲۶	دمشق؛ حوران؛ سواد؛ تیمان؛ نعمان؛ أرفات؛ حماة؛ صفرنئیم؛ رود بیوق؛ کوه سعیر؛ مکانی که در آن طالوت ...
۳۲۶	فنیقیه؛ مطرانیات؛ مصیصه؛ انطاکیه؛ طرابلس یا طورسولت؛ جبله؛ بیروت و مجسمه‌ای شگفت‌انگیز
۳۲۷	صیدا؛ صرفند؛ صور؛ دژ اسکندریه؛ دژ امبرت؛ عکا و دیگر دژهای احداث شده در ساحل دریا
۳۲۹	سفرنامه لودلف
۳۳۱	آغاز کتاب درباره زیارت اماکن مقدس
۳۳۲	درباره سرزمین مقدس
۳۳۳	قسطنطنیه
۳۳۵	سفر به سرزمین مقدس از راه خشکی و مملکت غرب
۳۳۶	سواحل الجزائر و باجه
۳۳۷	دریای مدیترانه
۳۳۸	خطرهای گوناگون دریا
۳۳۹	خطری به نام گلف
۳۳۹	خطری به نام گروپ
۳۴۰	ترس از مکان‌های کم‌عمق
۳۴۰	ترس از ماهی
۳۴۲	انواع ماهی
۳۴۳	مهاجرت پرندگان
۳۴۴	سفر از طریق دریا — طرواده و جزایر
۳۴۷	جزیره (سیسیل)
۳۴۹	کوه آتشفشان
۳۵۰	شهر ساراگوزا (سرقوسه)
۳۵۰	آخایه
۳۵۲	شهر افسوس
۳۵۳	جزایر دریا: جزیره رودس
۳۵۷	قبرس

۳۵۹	درخت انگور عین‌الجدی
۳۶۰	شهر فیماگوستا
۳۶۰	سلامینا و نیکوزیا
۳۶۳	شهرهای واقع در نوار ساحلی
۳۶۶	شهر زیبای عکا
۳۶۸	اشغال و ویرانی شهر عکا
۳۷۲	غزه و آشدود
۳۷۴	کوه کرمل
۳۷۶	سرزمین مصر
۳۷۷	بوستان بلسم
۳۷۹	مسیحیان و آرامگاه‌های قدیمی
۳۸۰	بابل قدیم یا بغداد
۳۸۲	رود نیل
۳۸۴	درباره سرزمین مصر
۳۸۷	صحرا و کوه سینا
۳۹۲	بیابان‌های سینا
۳۹۳	حبرون — وادی ممرا — بیت لحم
۳۹۷	شهر مقدس قدس
۴۰۶	سرگذشت سی سکه نقره‌ای
۴۰۸	جبل‌الزیتون
۴۰۹	أریحا، صحرا، سدوم و عموریه
۴۱۲	رود اردن
۴۱۴	رامه، شیلوه، عمواس، شیکار، سامره و الجلیل
۴۱۹	شهر دمشق
۴۲۲	دره بقاع، لبنان، بیروت
۴۲۵	سفرنامه ارنول
۴۲۷	بخش اول: شهر قدس
۴۲۷	شرح اوضاع کنونی قدس و دیگر مکان‌های مقدس آن
۴۲۷	کوه صهیون — دیر و کلیسا بانوی بزرگوار (مریم مقدس) — خانه‌ای که یسوع شام خود را در...
۴۲۸	ضریح و کلیسا مریم مقدس در شعفاط، کلیسای آن بزرگوار بر فراز کوه صهیون و دیر کاهنان...
۴۲۸	کلیسای ضریح مقدس و مجمعه
۴۲۸	دروازه‌های چهارگانه، باب و برج داوود، درب پشتی به سمت کوه صهیون، کلیسای...
۴۲۹	خیابان داوود، خیابان پاتریک، در خانه سواران قدیس یوحنا و کلیسای ضریح مقدس، خیابان...

۴۳۰	در اصلی و مکان ضریح مقدس، کلیسای جیمز مقدس ویژه یعقوبی‌ها، اکرا، جلجله، برج ناقوس، ...
۴۳۰	شبستان ضریح، کلیسای ضریح مقدس، جایگاه گروه سرود در ضریح مقدس، محراب یونانی‌ها، ...
۴۳۰	اکرا (جمعمه)
۴۳۱	کاهنان رسمی و دفاتر اداری آنان، رواق بن‌بست، کلیسای حنّه (هیالانه) مقدس، خوابگاه و ...
۴۳۱	بازار عطارها، اغذیه‌فروشی‌ها، بازار سرپوشیده
۴۳۲	خیابان هیکل، راسته قصاب‌ها، درمانگاه، پل، کلیسای صنجیل (سنجیل)، باب‌الجمیل (در زیبا)
۴۳۲	معبد، صحن مرمر، قصر سلیمان، اقامتگاه سواران معبد، کلیسای معبد و دیر آن
۴۳۲	صومعه مقامه، محل شهادت جیمز مقدس، زن گناهکار، درِ طلا، باب سلیمان، باب شعفاط
۴۳۳	کنیسه مهد، کنیسه معبد، درهای چهارگانه، دیر
۴۳۳	درِ طلا، باب و کنیسه استن مقدس، اسطبل، درمانگاه جذامیان، درِ پشتی عازر مقدس
۴۳۴	درِ پشتی ثالث، خیابان استن مقدس، خیابان و خانه ضریح مقدس، خیابان کنیسه ضریح ...
۴۳۵	بیرون دروازه کوه صهیون، راه‌های سه‌گانه، برکه سلوان، کنیسه پترس مقدس در جلیلیه
۴۳۵	برکه آلمانی، دشت خون، برکه پاتریک، منطقه مدفن شیر
۴۳۶	دیر گرجی‌ها، همان مکانی که قطعه‌ای از صلیب در آن پیدا شد و توصیف این اقوام
۴۳۷	عمواس
۴۳۸	خیابانی که تا درِ پشتی دباغه امتداد می‌یابد، خیابان شعفاط، میدان، دروازه دولوروس، آبراهه، ...
۴۳۸	محلّه یهودی‌ها، کنیسه سنگی مریم مقدس در مجدل، درب پشتی، کنیسه استراحت، زندان، ...
۴۳۹	دیر حنّه مقدس، برکه گوسفند
۴۳۹	دیر وادی شعفاط، کلیسا و ضریح بانوی بزرگوارمان، کلیسای جیسمانی، کلیسای قدیس زاهد، ...
۴۴۰	دیر کوه زیتون، کلیسای نیایش ربانی، درخت انجیر نفرین‌شده، بیت فاجی
۴۴۰	بخش دوم: حج در سرزمین مقدس
۴۴۲	توصیف شهر قدس
۴۴۵	اماکن اطراف قدس
۴۴۶	اعزام حاجیان از عکا
۴۴۸	توصیف زیارتگاه‌های دورتر از قدس
۴۵۷	سفرنامه بنیامین تودلایی
۵۰۵	توصیف سرزمین مقدس
۵۰۷	وضعیت شهر قدس و مکان‌های مقدس در داخل شهر و اطراف آن
۵۱۱	توصیف مکان‌های ساخته‌شده اطراف قدس
۵۴۷	سفرنامه حاجیان ناشناس
۵۴۹	۱. حاجی ناشناس (سال‌های آغازین قرن یازدهم)
۵۴۹	توصیف مکان‌های مقدس

۵۵۱	۲. حاجی ناشناس (قرن دوازدهم)
۵۵۶	۳. حاجی ناشناس (قرن دوازدهم)
۵۵۶	راهی که به سرزمین مقدس می‌رود
۵۵۹	۴. حاجی ناشناس (قرن دوازدهم)
۵۶۲	۵. حاجی ناشناس (قرن سیزدهم)
۵۶۵	۶. حاجی ناشناس (پیش از ۱۱۸۷م)
۵۷۲	۷. حاجی ناشناس (بید دروغگو) (قرن دوازدهم)
۵۷۲	آغاز روایت بید درباره سرزمین مقدس
۵۷۴	منازل چهل و دوگانه
۵۹۳	۸. حاجی ناشناس (قرن دوازدهم)
۵۹۳	توصیف سرزمین مقدس
۵۹۷	۹. حاجی ناشناس (قرن دوازدهم)
۵۹۷	پیرامون سرزمین‌های آن سوی دریا
۵۹۹	نمایه اعلام
۶۱۱	نمایه مکان‌ها

مقدمه

سفرنامه‌هایی که از سوی زائران یا دیگر صلیبی‌ها در فاصله دو قرن جنگ صلیبی نوشته شده‌اند از منابع فهم تاریخی و جغرافیای تاریخی جنگ‌های صلیبی هستند.

جهانگرد آلمانی ژان (یوحنا) ورزبورگی^۱ با تدوین سفرنامه خود یکی از مهم‌ترین منابع و متون جغرافیای تاریخی فلسطین در قرن دوازدهم میلادی و طبعاً جنگ صلیبی را بر جای گذاشته است. وی در مورد جنگ دوم صلیبی مطالب مهمی دارد. این جهانگرد آلمانی، از اسقفان برجسته کلیسایی در شهر ورزبورگ آلمان بود. وی در فاصله سال‌های ۱۱۶۰ تا ۱۱۷۰م، به صفحات شرقی دریای مدیترانه و بیت‌المقدس سفر نموده و سفرنامه‌ای حاوی توصیف کامل مشاهدات خود در این دوره ده‌ساله را به نگارش درآورد. بدون تردید، حضور ژان ورزبورگی در سرزمین مقدس همزمان با اوج قدرت صلیبی‌ها و تثبیت حکومت فرنگیان در این منطقه بوده است.

سفرنامه او افزون بر توصیف کامل، دقیق و مفصل جغرافیای تاریخی سرزمین مقدس و پیرامون آن، به دلیل پرداختن به مباحث ذیل ممتاز است:

- از بارزترین فصل‌های سفرنامه او توصیف همه‌جانبه شهر مورد مناقشه تاریخی میان مسلمانان و مسیحیان، یعنی بیت‌المقدس در روزگار حاکمیت صلیبی‌ها بر آن است. وی بخش اعظم اثر خود را با توجه به اهمیت بیت‌المقدس در این زمان، به وصف آن شهر اختصاص داده است؛
- اطلاعات او در مورد جنگ دوم صلیبی و پیامدهای آن در بیت‌المقدس نیز حائز اهمیت است؛
- اطلاعات او از شهرک‌ها و روستاهای تاریخی و مقدس سرزمین مقدس (فلسطین) کلیساها و دیرهای آن نیز قابل توجه است. در واقع، او از کلیساها و دیرهایی که در طول حکومت

1. Joannes Wirzburgensis

فرنگیان (لاتین‌ها) و به دست صلیبی‌ها در سرزمین مقدس و شام ساخته شده و نیز از نحوه برگزاری مراسم عبادی مذهبی و اعیاد مسیحی در آنها، به‌ویژه در کلیسای قیامت گزارش می‌دهد؛ - توصیف او از بناهای صلیبی‌ها، نظیر برخی کلیساها و بیمارستان‌ها و خدمات درمانی و آموزش فنون نظامی به مسیحیان برای رویارویی با مسلمانان در دفاع از اماکن مقدس، بخش دیگری از اطلاعات او را شامل می‌شود؛

- توصیف دقیق او از تزئینات (هنرها و نقش و نگارها) و نقاشی‌ها و بیان معماری درونی و بیرونی این زیارتگاه‌ها و مکان‌های مقدس که حاکی از دقت و نگاه تیزبین و حوصله زیاد اوست؛ - مطالب او پیرامون فرقه‌های نظامی معروف صلیبی همچون سواران معبد و مهمان‌نواز (داویه و استتاریه) و اقدامات آنها، دلایل شهرتشان و روابط آنان با مسلمانان در این سرزمین، از دیگر امتیازهای محتوایی او در فصل پنجم است؛

- ژان ورزبورگی که به منظور انجام سفر حج (مسیحی) به سرزمین قدس سفر کرده، یک زائر متعصب آلمانی است که علاوه بر تعصب مسیحی‌اش، به برتری قوم و نژاد ژرمن نیز اصرار می‌ورزد و اندیشه نژادپرستی او در این سفرنامه مشهود است. او در فصل سیزدهم از اثرش، نسبت به قوم و نژاد ژرمن و صلیبی‌های آلمانی حمایت نشان داده و آنها را برتر از دیگر ملل اروپایی، نظیر فرانسوی‌ها، ایتالیایی‌ها و انگلیسی‌ها می‌داند و به‌ویژه از فرانسوی‌ها بدگویی می‌کند. به سخن دیگر، او در این فصل از آلمانی‌ها که در جنگ اول صلیبی فرماندهی نیروهای صلیبی و سپس حکومت سرزمین مقدس را بر عهده داشتند، به شدت حمایت کرده و اذعان می‌کند که شهروندان آلمانی مقیم سرزمین مقدس به خاطر خودسری‌های فرانسوی‌ها در بازپس‌گیری این سرزمین از دست مسلمانان، مورد جور و ستم بسیار قرار گرفتند. به علاوه ژان ورزبورگی به معرفی اقوام اروپایی شرکت‌کننده در نخستین نبرد صلیبی می‌پردازد و سهم آلمان‌ها را در این جنگ‌ها و در زمان سفرش به این سرزمین خاطر نشان می‌نماید. در واقع، او روابط میان فرانسوی‌ها و آلمان‌ها در جریان جنگ اول و دوم صلیبی و اختلافات آنها بر سر فرماندهی جنگ را تا حدودی بیان می‌کند. از دیگر نکات مهم سفرنامه او، اشاره‌اش به بافت جمعیتی فرنگیان و برخورد و روابط آنها نسبت به هم و با دیگر اقلیت‌های نژادی ساکن سرزمین مقدس، اعم از اقوام اروپایی (فرانسویان، آلمان‌ها، نورمن‌ها و اسپانیایی‌ها) و غیر اروپایی بیت‌المقدس و دیگر شهرهاست؛

- شنیده‌های او از ساکنان محلی این مناطق و بیان داستان‌ها و حکایات آنها درباره این شهرها و ثبت آنها در اثرش، اطلاعات محلی قابل توجهی است. توصیف او از مناطق و

روستاهایی از سرزمین مقدس که امروزه هیچ اثری از آنها نیست، امتیاز دیگر سفرنامه اوست. خلاصه اینکه سفرنامه مزبور یک فرهنگ کامل جغرافیایی از شهرها و روستاها و اماکن مقدس سرزمین مقدس است.

محققان غربی مانند برنارد پز^۱ و تیتوس توبلر^۲ معتقدند این سفرنامه نویسنده کتاب خود را در اواخر عمر و در آغاز قرن سیزدهم تألیف کرده است.

آنچه مهم است اینکه حضور ژان ورزبورگی در سرزمین مقدس در اوج قدرت صلیبی‌ها در بیت المقدس و فلسطین بوده است. شرح مبسوط تری از این کتاب در مقدمه مترجم عربی سفرنامه — دکتر سعید عبدالله البیضاوی، استاد دانشگاه رام الله — آمده، عیناً در دسترس خوانندگان عزیز قرار می‌گیرد. امید است این سفرنامه تصویر روشنی از تاریخ اجتماعی و جغرافیای تاریخی فلسطین در روزگار صلیبی ارائه دهد.

سفرنامه سایولف: در میان سفرنامه‌های زائران مسیحی سرزمین مقدس اهمیت ویژه‌ای دارد. این سفرنامه در آغاز برپایی دولت صلیبی در سرزمین مقدس و اشغال بیت المقدس تدوین شده است. این گردشگر در آغاز سفرنامه خود می‌گوید در ماه اکتبر سال ۱۱۰۲م، یعنی تنها پس از سه سال و هشت ماه از برپایی دولت فرنگیان در فلسطین، وارد یافا شد.

این گردشگر در سفرنامه خود به فعالیت ناوگان دریایی فاطمیان در آب‌های دریای مدیترانه و نبردهای دریایی فاطمیان و فرنگیان اشاره می‌کند. تلاش فراوان و دقت زیاد سایولف در وصف بیت المقدس، کلیساها، صومعه‌ها، دروازه‌ها، دشت و درّه‌ها، کوهستان‌ها، گذرگاه‌ها و منابع تأمین آب آن شهر از دیگر نکات مهم سفرنامه اوست. گرچه سایولف به مهم‌ترین روستاهای حومه بیت المقدس نیز پرداخته است، اما بدین معنی نیست که به دیگر شهرهای فلسطین سفر نکرده است. سایولف به دیدار خود از شهر بیت لحم، کلیساها و حتی گهواره حضرت مسیح (ع) اشاره کرده است. این گردشگر ابتدا به وصف بندرگاه یافا پرداخته و از شهرهای فلسطینی تحت اشغال صلیبی‌ها چون ارسوف، نابلس، خلیل، کفرناحوم، بیروت، جبیل، صور، صیدا و... یاد کرده است. با این حال وی موفق نشده از شهرهای فلسطینی عکا و عسقلان که همچنان در دست مسلمانان بودند، دیدار کند. چرا که شهر عکا در سال ۱۱۰۴م/۴۹۷ق، و شهر عسقلان در سال ۱۱۵۳م/۵۴۸ق، به اشغال صلیبی‌ها درآمد.

1. Bernard Pez

2. Titus Tubler

یادآوری می‌شود که این گردشگر در وصف مشاهدات و تدوین سفرنامه خود چندان دقیق نبوده و در خصوص واقعه کشته شدن یوحنا معمدانی (حضرت یحیی (ع)) دچار اشتباه شده است؛ چون به گفته وی آن حضرت در شهر نابلس به قتل رسید و سرش در همان جا از تن جدا شد؛ که این سخن با واقعیت‌های تاریخی موجود مطابقت ندارد؛ چون سر آن پیامبر در شهر مکاور و در منطقه مادبا از تن جدا گشت و در مکان دیگری به خاک سپرده شد. در حالی که جسد وی به شهر سبسطیه انتقال یافت و در همان جا دفن شد.

از روایتی که سایولف در شرح ویران شدن شهر ناصره به آن استناد کرده این‌گونه برمی‌آید که اطلاعات او درباره مسلمانان اندک و ناصحیح بوده است. او در سفرنامه خود گفته است که مسلمانان، شهر بیت لحم را همچون دیگر شهرهای مقدس با خاک یکسان کردند. که این سخنان عاری از حقیقت است.

باید به این نکته اشاره کنم که مطالعه سفرنامه سایولف از آن جهت که شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آن زمان فلسطین را بازگو می‌کند، از اهمیت زیادی برخوردار است. تنها نسخه خطی موجود سفرنامه سایولف، همان نسخه‌ای است که سراسقف کلیسای کاتربری آن را از خطر نابودی به دست پادشاه هنری هشتم و پادشاه ادوارد ششم نجات داد؛ زیرا در دوران حکمرانی آن دو پادشاه کتابخانه‌های کلیساها و صومعه‌ها مورد تاخت و تاز و تخریب عوامل پادشاه قرار می‌گرفت و بیشتر کتاب‌های آن کتابخانه‌ها نابود می‌شد. سراسقف ماتيو (متی) این نسخه خطی را به دانشگاه کمبریج اهدا کرد. توماس رایت پیش‌تر سفرنامه سایولف را نسخه‌برداری نموده که ترجمه آن هم‌اکنون در کتابخانه شهر بن موجود است و آن را در مجموعه‌ای تحت عنوان نخستین سفرنامه‌ها به فلسطین به چاپ رساند.^۱

همان‌گونه که این جهانگرد انگلیسی‌الاصول اشاره دارد، سفر خود را در سیزدهم ژوئیه ۱۱۰۲م، از مونوپولی در جنوب ایتالیا شروع کرده است. تصویر سیاسی اجتماعی از حوادث سال‌های نخستین سرزمین مقدس از نکات مهم این سفر است.

هرچند معلوم نیست که آیا سایولف یک روحانی کلیسایی است یا نه، اما تعصب مذهبی او نسبت به اسلام و مسلمین در اوراق سفرنامه احتمال وابستگی به کلیسا یا آموزه‌های متعصبانه آن را رد نمی‌کند. برگردان متن اصلی این سفرنامه، از ترجمه عربی آن صورت گرفته است که به

۱. ر.ک:

دست دکتر سعید عبدالله البیضاوی استاد تاریخ دانشکده علوم تربیتی رام الله، از انگلیسی برگردان شده بود. پاورقی‌های خوب و محققانه مترجم عربی در متن نیز عیناً ترجمه شده است.

بوچارد یا بوکارد، نویسنده سفرنامه دیگر، راهبی است از شهر دومینکن استراسبورگ فرانسه که در نیمه نخست قرن هفتم هجری/ سیزدهم میلادی به مشرق‌زمین مسافرت کرده و مصر و شام و ارمنستان یا همان سرزمین قدیمی کلیکیه را زیارت کرده است. آغاز سفر او در سال ۶۳۰ق/ ۲۳۲م بوده است. اقامت ده‌ساله او در دیری در بیت‌المقدس به نام «دیر جبل صهیون» او را به بوچارد جبل صهیون^۱ معروف کرده است. نام اصلی کتاب وی توصیف سرزمین مقدس^۲ بوده ولی بیشتر به سفرنامه بوچارد معروف است. توصیف شیوای جغرافیای تاریخی سرزمین مقدس، آداب و رسوم مسلمانان و مسیحیان این منطقه، کوچ‌نشینی ترکمانان و بادیه‌نشینان شام و نیز، وصف آسیاب‌هایی که صلیبی‌ها در آغاز حکومت لاتینی خود در فلسطین ساختند، از ویژگی‌های ممتاز این سفرنامه است. نداشتن تعصب و علاقه او نسبت به همه فرقه‌های مسیحی از خصوصیات بارز قلم اوست؛ هرچند دو تاریخ ویلیام صوری و تاریخ یعقوب ویتیری، از منابع عمده بوچارد به شمار می‌آیند.

بوچارد پس از سال‌ها اقامت در فلسطین به اروپا بازگشته و سال مرگ او هم به‌درستی شناخته نیست. دیگر آنچه اهمیت دارد شهرت او در بین جهانگردان مسیحی و سفرنامه‌نویسان متقدم در روزگار جنگ‌های صلیبی است. این نکته نیز از نظر دور نماند که مورخ مسیحی دیگری به همین نام در آغاز قرن هشتم هجری/ چهاردهم میلادی، هست به نام "Burcard" که تاریخی به نام *Directorium ad Philippum Regam* «راهنمای فیلیپ (ششم)» پادشاه فرانسه تدوین کرده که متضمن ضرورت تشکیل جنگ صلیبی جدید علیه ممالیک مصر است که البته این پیشنهاد چندان با استقبال فرانسه مواجه نشد و نباید او را با بوچارد راهب این سفرنامه یکی گرفت.

سفر زائران روسی به سرزمین مقدس (فلسطین) از اواخر قرن دهم میلادی/ پنجم هجری، آغاز شد. در زندگی‌نامه تئودوسیوس مقدس در اوایل سال ۱۰۲۲م، به حضور زائران روس در فلسطین اشاره شده است. قدیس وارلان راهب دیر شهر کی‌یف اولین فرد شناخته‌شده از میان ایشان بود که در سال ۱۰۶۲م، از بیت‌المقدس دیدار کرد.

اولین سفرنامه نگاشته‌شده سرزمین مقدس، سفرنامه دانیال راهب، رئیس دیر روسیه است که در فاصله ۱۱۰۶-۱۱۰۷م، از فلسطین دیدن کرده است. دانیال که در نهم سپتامبر ۱۱۲۲م، در

1. Burchard of Mount Sion

2. A Description of the Holy Land

گذشته است، معاصر نسطور، از قدیمی‌ترین مورخان روس بود که نوشته‌هایش یکی از مهم‌ترین اسناد روسیه در ابتدای قرن دوازدهم به شمار می‌رفت. گستردگی روایات دانیال به جهت تمایز آن در نقل جزئیات پس از گذشت سال‌های کمی از جنگ‌های صلیبی، همچنین صداقت در بیان، نسبت به سفرنامه‌های پیشین، اهمیت و ارزش بالای آن را می‌نمایاند. دانیال مناطق بسیاری در فلسطین و غرب نهر اردن را درنوردید و بیشتر اماکنی که مسیحیان بدانها پناه می‌بردند، اماکن مقدس و دیرها را زیارت کرد. در همه جا بهترین راهنماها را برای خود برمی‌گزید و توصیف دقیقی از مشاهداتش می‌نوشت. هنگامی که قادر به زیارت مکانی نبوده، آشکارا اعتراف می‌کند که بر افراد دیگری که معلوماتی از آن مکان در اختیارش قرار داده‌اند، اعتماد می‌کرده است. دانیال روسی در مورد زندگی افراد غیر بومی در شهرها و خطرهایی که در جاده‌ها در سال‌های اولیه استقرار کشور لاتینی بیت‌المقدس، برای مسافران وجود داشت، توضیحاتی می‌دهد. در مجموع، باید دانیال را نویسنده دقیقی به شمار آورد اگرچه برخی مواقع خطاهایی نیز دارد. ذکر محل کفرناحوم بر ساحل دریا در نزدیکی کرمل، معرفی لُد، به عنوان رمله و قیساریه فیلیپی به قیساریه فلسطین و سامره به نابلس و باشان به بیسان از جمله این خطاها هستند. دانیال آغاز برنامه سفر خویش را از قسطنطنیه قرار داد. سفر دریایی‌اش را به سوی یافا آغاز و در راهش، شهر افسوس، جزیره قبرس و بسیاری از اماکن دیگر را زیارت نمود. او سفری پر حادثه داشت. نگاه جغرافیایی تاریخی او به منطقه باعث شده تا اطلاعات خوبی درباره کشاورزی و آبیاری منطقه فلسطین و نیز دامپروری آنجا در اختیار خواننده قرار دهد. این سفرنامه از منابع مهم حیات اقتصادی سرزمین مقدس در عصر صلیبی‌هاست. اصل این کتاب به زبان اسلاو باستان بوده و خانم دوخیترو آن را به فرانسه ترجمه کرده است. برگردان فارسی کتاب از ترجمه دقیق عربی و حاصل کار مشترک دکتر بیشاوی و داوود ابوهده به صورت گرفته است. راهب تئودریک^۱ نیز یکی دیگر از جهانگردان آلمانی است که همزمان با جنگ‌های صلیبی در فاصله سال‌های ۱۱۷۱ تا ۱۱۷۳م، و در زمان حکومت آموری اول در بیت‌المقدس به سرزمین مقدس سفر نموده و حاصل مشاهداتش را در قالب سفرنامه‌ای با عنوان "Libellus de Locis Sanctis" به نگارش درآورده است. وی از اسقفان کلیسایی در ورزبورگ آلمان بوده و در زمان حکومت امپراتوری آلمان فردریک دوم در سال ۱۲۲۴ یا ۱۲۲۵م، وفات یافته است. از جمله امتیازهای سفرنامه تئودریک عبارت‌اند از:

1. Theoderich

- وی به توصیف جغرافیای سرزمین مقدس و توپوگرافی شهرها و روستاهای آن و موقعیت بیت المقدس می پردازد. افزون بر این، اطلاعات قابل ملاحظه‌ای از تاریخ، سیاست و اقتصاد این سرزمین ارائه می دهد؛

- وی به توصیف همه جانبه اماکن زیارتی، مزارها، معابد و قربانگاه‌های متعدد سرزمین مقدس پرداخته و نخست به معرفی و وصف ضریح مقدس مسیح (ع) می پردازد. اطلاعات او درباره جزئیات دقیق و ویژگی های معماری داخلی و خارجی بناهای زیارتی، تزئینات و هنرهای به کاررفته در آنها، جنس مصالح ساخت بناها، اشعار و نوشته های حک شده بر روی آنها، هندسه ساختمان ها، اجزای بنا، نحوه استقرار و چگونگی ورود و خروج زائران، توصیف نحوه برگزاری مراسم عبادی و آیین های مذهبی خاص هر بنای مقدس توسط زائران، توصیف نحوه برگزاری مراسم عبادی و آیین های مذهبی خاص هر بنای مقدس از سوی زائران مسیحی، توصیف اشیای مقدس آن بناها و اماکن و تاریخ و نحوه قرار گرفتن آنها در این مکان ها و نیز بیان تاریخ وقایعی که در طول زمان بر این مکان های زیارتی اتفاق افتاده، قابل ملاحظه و منحصر به فرد است به گونه ای که در سفرنامه های دیگر کمتر دیده می شود.

درواقع، تئودریک ضمن توصیف وقایع تاریخی سرزمین قدس، به بیان تاریخ ساخته شدن معابد، صومعه ها و دیرهای مختلف آن، سازندگان آن بناها و معرفی قدیسان و قدیسه هایی که در هر زیارتگاه دفن شده اند از زمان حضرت سلیمان تا حضرت عیسی (ع) و نیز به دفعات و نحوه ویرانی و آبادانی آن بناها در طول آن زمان می پردازد. به علاوه اطلاعات مبتنی بر مشاهده های عینی او درباره آن بناها و اماکن دینی همزمان با حضور صلیبی ها در این سرزمین قابل تأمل است؛

- توصیف مراسم آیینی و مذهبی مردم بیت المقدس در روزهای مختلف هفته در اماکن دینی که تئودریک خود از نزدیک مشاهده نموده، از دیگر ویژگی های سفرنامه اوست؛

- اطلاعات جامع او درباره مکان های فعالیت دو گروه نظامی سواران معبد و سواران مهمان نواز، در سرزمین مقدس و اقدامات آنها از جمله ساخت بیمارستان قدیس یوحنا در بیت المقدس و خدمات درمانی و علاج بیماران و خدمات مالی و انفاق به فقرا از سوی آنان و...، قابل توجه است. افزون بر این، تئودریک از روابط این دو فرقه نظامی صلیبی با ساکنان محلی بیت المقدس، به ویژه از همزیستی مسالمت آمیز آنان با مسلمانان گزارش می دهد؛

- اطلاعات او از وضعیت مسلمانان تحت سیطره حکومت صلیبی ها و از جمله کشاورزی و زراعت آنها به نفع صلیبی ها قابل ملاحظه است. توصیف بازارهای موسمی (فصلی) در مملکت

صلیبی بیت‌المقدس و شیوه معیشت و اقتصاد این منطقه و نحوه تجارت و بازرگانی و معرفی کالاها و محصولات آن، ویژگی دیگر سفرنامه اوست.

– درواقع باید اذعان نمود که توصیف تئودریک از سرزمین مقدس و بناهای آن به صورتی است که پیوستگی فضایی دارد و فرد می‌تواند با خواندن سفرنامه او – که نقشه توصیفی این سرزمین است – از همه بناها، به‌ویژه اماکن دینی و زیارتی چهارگوشه سرزمین قدس، آگاهی یابد و با اطلاعاتی که او در اختیار زائران می‌گذارد، همراه شود و به حرکت درون شهر و خارج آن پردازد و یکی‌یکی از آن آثار و بناها دیدن کند، بی‌آنکه مسیر را اشتباه برود.

این کتاب که به زبان لاتین نوشته شده از سوی ایوبری استوارت^۱ با عنوان^۲ به انگلیسی برگردان و در سال ۱۸۹۶م، در لندن چاپ شده است. حدود سی سال پیش از آن نیز از سوی توبلر^۳ به فرانسه ترجمه شده و در پاریس به چاپ رسیده است.

سفرنامه دیگر از فردی است به نام لودلف^۴ کشیش کلیسای سوخم^۵ یا سودهیم^۶ در اسقف‌نشین پادربورن. وی که زندگی چندان شناخته‌شده‌ای ندارد، در سال ۱۳۴۱م، به مصر و شام رفته و مشاهدات خود را در کتابی به نام توصیف سرزمین مقدس^۷ به نگارش درآورده است. این کتاب یا سفرنامه، نه، سال پس از آغاز سفر، یعنی در سال ۱۳۵۰م، و بیش از نیم‌قرن پس از سقوط عکا آخرین سنگر صلیبی به دست ممالیک تدوین شده و متضمن جغرافیای تاریخی و طبیعی مصر و شام، تصویری خواندنی از سیسیل و دیگر جزایر مدیترانه و نیز گزارش‌هایی درباره درگیری و منازعه صلیبی‌های مقیم شرق با یکدیگر بر سر منافع بازرگانی و تأثیر این منازعات بر اقتصاد و تجارت جمهوری‌های سه‌گانه ایتالیا است. او اساساً عامل اصلی سقوط عکا در سال ۱۲۹۱م، را شهرهای تجاری ایتالیا می‌داند؛ زیرا معتقد است آنها فقط به منافع خود فکر می‌کردند، نه مصالح مملکت صلیبی بیت‌المقدس و عکا. البته اشتباه‌های تاریخی چندانی هم دارد که بیشتر از شنیده‌های اوست، مانند حکایت همکاری دولت ارمنستان با مغولان در سقوط بغداد، یا غلط‌نگاری‌های او در مورد نام پیشین شهر بندری دمیاط در مصر. نویسنده در کتاب از شخصی به نام بالدوین ون استینفورت که از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۶۱م، اسقف

1. Aubry Stewart

2. Theoderich's Description of the Holy Places

3. Tobler

4. Ludolph

5. Suchem

6. Susheim

7. Description of the Holy Land

پادربورن بوده سخن می‌گوید و تأکید می‌کند این کتاب را به احترام او که در این سفر همراهش بوده نوشته. این کتاب در قرن نوزدهم میلادی از سوی پروفیسور فردیناند دیک^۱ استاد دانشگاه سلطنتی مونستر^۲ در آلمان تصحیح و عرضه شده است.

کتاب سفرنامه ارنول^۳ محصول مشاهدات اوست که در نیمه اول قرن سیزدهم میلادی و پس از آزادسازی بیت المقدس به دست صلاح الدین ایوبی نگاشته شده است. آن طور که او در آغاز سفرنامه‌اش اشاره کرده، این کتاب را بنا به توصیه و علاقه گروهی از مسیحیان مشتاق آشنایی با بیت المقدس و اماکن مقدس اطراف آن در روزگار حاکمیت دوباره مسلمانان نگاشته است. این سفرنامه مشابه سفرنامه‌های دیگر مسیحیان و صلیبانی است که عموماً از نیمه دوم قرن دوازدهم تا پایان قرن سیزدهم میلادی به سرزمین مقدس سفر کرده‌اند. اما ارنول نویسنده این سفرنامه، ظاهراً همان ارنول معروف است که بیشتر به اعتبار ذیل و تتمه‌ای که بر تاریخ ویلیام صوری نوشته، مشهور است. همان ملازم و مباشر بالیان ابلینی و ناظر و شاهد جنگ حطین.

بنیامین ابن یونه تطیلی اندلسی^۴ جهانگرد یهودی اندلسی در سال ۵۶۱ق/۱۱۶۵م، در تطیله یا تودلا^۵ در ایالت ناوار^۶ اندلس دیده به جهان گشود. پدرش یونا (یونه) یک روحانی یهودی یا همان رابی بود.

ظلم و ستمی که در قرن دوازدهم میلادی بر یهودیان اسپانیا اعمال می‌شد، رهبران بزرگ یهودی این سرزمین را بر آن داشت که به مهاجرت یهودیان بپندیشند. از این رو، به دلیل احساس ضرورت مهاجرت یهودی‌ها در میان آنها تصمیم بر آن شد که رابی بنیامین تطیلی را به منظور شناسایی مناطق مختلف یهودی‌نشین و بررسی وضعیت یهودیان مناطق دیگر در اروپا و آسیا و شمال آفریقا بفرستند و از طریق مطالعات و یافته‌های او در این سرزمین‌ها محلی را برای مهاجرت بدان بیابند.

این اثر که یگانه منبع مرتبط با جنگ‌های صلیبی (جنگ دوم) به زبان عبری است، یکی از اسناد و نوشته‌های کم‌نظیر تاریخی دربارهٔ پراکندگی قوم یهود (بنی اسرائیل) و موقعیت و وضعیت آنها و تاریخ آنها، روابطشان با دیگر اقوام و ادیان و نژادها و تعداد خانوارهای یهودی در شهرها و روستاهای مناطق مختلف جهان آن روزگار، نظیر اسپانیا، ایتالیا، سیسیل، پالمو، یونان، فرانسه،

1. Ferdinand Deycks

2. Munster

3. Ernoul

4. Benjamin of Tudela

5. Tudela

6. navarre

آلمان، چک (پراگ)، امپراتوری بیزانس (همزمان با امپراتور مانوئل کومنین اول)، غرب روسیه، ارمنستان، بین‌النهرین، ترکیه (آناتولی) (آسیای صغیر)، چین، تبت، هند، عربستان، یمن، تونس، مصر و به‌ویژه سرزمین مقدس و شام است. این سفرنامه که حاصل مشاهدات او در سفرها و روایات شفاهی و شنیده‌ها و مکتوبات دیگران — دربارهٔ نقاطی که او موفق به سفر به آنها نشده بود — است مشتمل بر بیان اطلاعاتی مختصر و مفید دربارهٔ کنیسه‌ها و زیارتگاه‌ها و معابد یهودیان در آنها (معابد)، مقابر پیامبران بنی‌اسرائیل و رابی‌های معروف، وضعیت دینی یهودیان و تبعیت آنها از ریاست یهودیان در بغداد، زبان و فرهنگ آنها در مناطق مختلف، وضعیت معیشتی و اقتصادی و مشاغل و حرفه‌های یهودیان، روابط و برخورد متقابل یهودیان با اقوام و ادیان و نژادهای دیگر و فرقه‌های مختلف یهودی در مناطق مختلف و نحوه انجام مراسم دینی و برگزاری جشن‌های یهودیان، معرفی سرکردگان و عالمان مذهبی یهودی و عملکرد آنها در مجامع و مؤسسات یهودیان و... است. افزون بر این، روابط یهودیان این مناطق با یکدیگر به منظور اتحاد و همبستگی و همدردی با هم‌کیشان خود در مناطق مختلف را خاطر نشان می‌کند.

بنیامین تودلایی به اقتضای کلام، اطلاعات محلی قابل توجهی از شهرها و روستاهای متعددی که بدانها سفر کرده نیز ارائه می‌دهد و به تبیین و توصیف موقعیت جغرافیایی و دوری و نزدیکی برخی شهرها و روستاها به دریا، آب و هوا و شرایط اقلیمی آنها، تاریخ آن شهرها، ادیان و اقوام مختلف آن (مسیحیان، مسلمانان، شیعیان و سنی‌ها و...)، معرفی برخی مساجد مسلمانان و کلیساهای مسیحیان، برگزاری مراسم و جشن‌ها، وقوع حوادث طبیعی، مثل زلزله یا سیل و... در آنها [همزمان با اقامت او در آن نواحی]، بناهای آنها نظیر بیمارستان‌ها، پل‌ها، مدرسه‌ها، بازارها، مهمانخانه‌ها، اماکن مذهبی، مناره‌ها، دروازه‌ها، قصرها و تزئینات داخلی آنها، نهرها، رودها، باغ‌های میوه، پارک‌های زیبا و چشمه‌ها، کوچه‌ها و خیابان‌ها، باورها و اعتقادات و عادات این مناطق و داستان‌ها و افسانه‌ها و خرافات و زبان و فرهنگ مردم آنها و برخوردش با افراد برجسته و معرفی شخصیت‌های تاریخی این مناطق می‌پردازد.

وصف دقیق او از احوال و تعداد یهودیان شهرها و روستاهای شام و سرزمین مقدس همزمان با جنگ‌های صلیبی و روابط آنان با مسلمانان و صلیبی‌ها قابل توجه است. افزون بر این، وی اطلاعات قابل ملاحظه‌ای پیرامون نقش یهودیان در نشاط و پویایی اقتصادی بیت‌المقدس و شام، روابط فرقه‌های دینی اسماعیلیه (دروزیان) و نزاریان با صلیبی‌ها در شهرهای سرزمین مقدس و موقعیت و عملکرد آنها در این زمان، نقش شهرهای سواحل شام در توسعه مناسبات

تجاری با تجار خارجی، فرقه‌های نظامی صلیبی سواران معبد و سواران مهمان‌نواز و روابط آنها با اسماعیلیان، توصیف زلزله‌هایی که در سرزمین شام و بیت‌المقدس همزمان با حکومت صلیبی‌ها در این مناطق رخ داد و پیامدهای ویرانگر آن، جمعیت شهرها و... ارائه می‌دهد.

در مورد زمان سفر او به مشرق‌زمین میان محققان اختلاف نظر است. لبریخت^۱ ادعا می‌کند او میان سال‌های ۵۳۶ق/۱۱۴۰م تا ۵۴۵ق/۱۱۵۰م، سفر کرده و آشر^۲ مترجم مشهور انگلیسی سفرنامه و اسرائیل ابراهامس^۳ پایان سفر او را ۵۶۹ق/۱۱۷۳م، دانسته‌اند. عزرا حداد مترجم سفرنامه (از عبری به عربی) در مقدمه تحقیقی خود به استناد پژوهش گراتز^۴ آغاز سفر را بعد از ۵۶۱ق/۱۱۶۵م، دانسته است. نخستین چاپ این سفرنامه عبری که نام اصلی‌اش "Massaoth Schel Rabbi Benjamin" است در سال ۹۵۰ق/۱۵۴۳م، در قسطنطنیه انجام شد و از آن پس تا سال ۱۱۷۹ق/۱۸۶۲م، هفت چاپ از آن در ایتالیا، آلمان، هلند و لهستان صورت گرفت. معروف‌ترین ترجمه آن از آشر است که در سال ۲۵۶ق/۱۸۴۰م، در لندن چاپ شد. اما علمی‌ترین و دقیق‌ترین ترجمه آن، از مارکوس آدلر^۵ است که در لندن و به سال ۱۳۲۵ق/۱۹۰۷م، چاپ شد. ترجمه عربی سفرنامه بنیامین تودلایی که دقیق و محققانه است از سوی عزرا حداد در ۱۹۴۵م، در بغداد صورت گرفت و چاپ منقح و بهتری از آن در سال ۲۰۰۲م، با تحقیق دوباره دکتر عبدالرحمن عبدالله الشیخ در ابوظبی انجام شد.

این ترجمه که اینک پیش روی خوانندگان و تاریخ‌پژوهان است، از متن ترجمه عزرا حداد صورت گرفته است. گفتنی است در سال ۱۳۸۰ش چاپی از این کتاب به زبان فارسی منتشر شد که بنا به اظهارات مترجم محترم ترجمه‌ای از متن آلمانی و مقابله‌شده با متن انگلیسی است، اما متأسفانه پر از اشکال و با عباراتی بعضاً نارساست. به همین دلیل لازم دیدیم تا از تنها منبع عبری معاصر جنگ صلیبی، ترجمه دیگری در مجموعه تاریخ جامع جنگ‌های صلیبی در اختیار خوانندگان محترم قرار گیرد.

توصیف سرزمین مقدس که با نام اصلی "Tractatus de Distantus Locorum Terrae Sanctae" به زبان لاتین نوشته شده، عنوان سفرنامه‌ای است به فلسطین و شامات و منسوب به فردی به نام فیتیلوس^۶ که در اوایل عصر حاکمیت صلیبی‌ها در شرق مدیترانه می‌زیسته تدوین شده است.

1. Liebrecht

2. Asher

3. Israel Abrahams

4. H. Gratz

5. Marcus Adler

6. Fetellus

نویسنده که ظاهراً در اواخر قرن دوازدهم میلادی، رئیس خادمان کلیسای انطاکیه بوده، سفر خود را در نیمه اول این قرن و به نوشته بعضی از محققان در فاصله ۱۱۱۸ تا ۱۱۳۰م، ترتیب داده است و همین قراین باعث شده تا بعضی محققان اروپایی اصل سفرنامه را از فرد دیگری بدانند. چه اینکه فیتیلوس صاحب اصلی سفر و سفرنامه باشد چه نباشد، اهمیت این کتاب در این است که اولاً، در نخستین روزگار حکومت لاتینی‌ها در مشرق‌زمین — عصر صلیبی — تألیف شده، ثانیاً، گزارش‌های مفید و خواندنی از روابط دولت صلیبی بیت‌المقدس با همسایگان مسلمان خود مخصوصاً اتابکان دمشق و وضعیت جغرافیایی منطقه ارائه می‌دهد. برای مثال از جنگ اتابکان دمشق با حاکم صلیبی‌الجلیل در سال ۱۱۰۷م، که ژرواس و در منابع عربی جیرفاس نام دارد و با اسارت و قتل او پایان می‌گیرد و فیتیلوس او را شهید راه خدا می‌داند نام می‌برد.

نویسنده بیشتر درصدد به تصویر کشیدن جغرافیای منطقه است، تا کتاب راهنمای کسانی باشد که به سرزمین مقدس می‌آیند، اما گزارش مبسوط او از دیرها و کلیساها و نیز شهرهای ساحلی شام در زمانی که صلیبی‌ها کاملاً بر آن مسلط‌اند، مهم می‌نماید. او دریای مدیترانه را در این دوره دریای مسیحیان^۱ می‌نامد؛ زیرا در سی سال اول قرن دوازدهم میلادی است که صلیبی‌ها بر سواحل شرقی مدیترانه کاملاً مسلط‌اند و همین زمان تقریبی سفر به این خطه را تقویت می‌کند. گزارش مبسوط او از سواران یا شوالیه‌های معبد و نیز تلاش و نشاط تجاری در شهرهای ساحلی و داخلی از نکات خواندنی این سفرنامه است. فیتیلوس کتاب را با وصف قدس و اماکن مقدس داخل شهر و اطراف آن آغاز می‌کند و سپس به توصیف بیت لحم پرداخته و در ادامه به معرفی مختصر دیگر حوزه‌های جغرافیای فلسطین و شام می‌پردازد.

به غیر از سیاحان و جهانگردان یادشده، سفرنامه‌های کوتاهی نیز از تعدادی حاجیان و سیاحان ناشناس و گمنام لاتینی بر جای مانده است که در سال‌های آغازین قرن یازدهم و قرن دوازدهم میلادی به سرزمین مقدس سفر نموده‌اند و به ایجاز به وصف آن پرداخته‌اند.

این چند سفرنامه کوتاه، مختصر و مجهول‌القلم آخرین بخش این مجموعه است. امید است این مجموعه سفرنامه‌ها در بهره‌گیری از جغرافیای تاریخی و تاریخ اجتماعی شرق مدیترانه مفید باشند.

عبدالله ناصری طاهری

عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء (س)

زمستان ۱۳۹۰

توصیف سرزمین مقدس یا سفرنامه ژان ورزبورگی
(۱۱۶۰-۱۱۷۰م)

تألیف: ژان (یوحنا) ورزبورگی

ترجمه: عبدالله ناصری طاهری (عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء (س))

اهدانامه

یوحنا از بیت المقدس برای دوست همچنین تابع خود دیتریش^۱ گرامی آرزوی سلامتی و تندرستی می‌کند. یوحنا ساکن کلیسای ورزبورگ از درگاه خداوند متعال برای آن دو به‌طور یکسان دعای خیر می‌نماید.

میل و علاقه جنابعالی در زمینه ادبیات همچون مردان نیک و با پشتکار قابل تقدیر است. اینجانب با کمال میل خواست شما را که در راستای خدمت و اطاعت خداوند قرار دارد، برآورده خواهم ساخت. همه جهد و کوشش خود را تا آنجا که در توان باشد به کار خواهم برد. فکر و روانم به‌رغم عارضه بیماری که بدان دچار شده‌ام، همواره به یاد و ذکر شماست. در سفری که به عشق حضرت مسیح(ع) به زیارت بیت المقدس مشرف شدم. با وجود دوری از شما یادتان هرگز از خاطر من بیرون نرفت، از این رو، با دقت فراوان به وصف و توضیح اماکن مقدسی که منجی عالم حضرت مسیح(ع) به همراه حضرت مریم مقدس و گروهی از پیروان خود، آن اماکن به‌ویژه شهر بیت المقدس را پاک و منزّه شمرده است، پرداخته و با قلم خود تا آخرین توان با زبان نثر و شعر آن شهر مقدس را توصیف کردم.

امیدوارم این توصیف رضایت شما را جلب نماید، به‌ویژه وقتی که به واسطه این توصیف دریابید که این شهر نیاز به بازدید و زیارت با انگیزه حمایت و پشتیبانی از سوی شما دارد و به‌طور طبیعی این خواسته در جلو چشم شما و بدون هرگونه مشکلی تحقق خواهد یافت. احتمال دارد که موفق به سفر نشوید، ولی ممکن است با دیده بصیرت آنجا را زیارت کنید، و

۱. Dietrich، اعتقاد بر این است این شخص همان تئودریک نویسنده کتاب *Libllus de locis Souctis* است.

به‌رغم این همه شناخت نسبت به اماکن بدون شک به اهمیت آن اماکن و تقدس آنها پی خواهید برد. من اطمینان کامل دارم که عظمت و شکوه گذشته این شهر همان‌گونه که در نوشته آن مرد آکلیرکی^۱ آمده است اکنون به چشم نمی‌خورد، زیرا از آن دوران زمان طولانی سپری شده و این شهر مقدس به اشغال دشمنان درآمده و ویران شده است، از این‌رو، همه اماکن مقدس آن که درون قلعه و به فاصله اندکی از دیوارهای دژ قرار گرفته‌اند، منهدم شده‌اند و احتمالاً از نظر ظاهری به‌طور کلی دگرگون شده‌اند؛ لذا به عنوان یک شاهد عینی، سعی و کوشش خود را به کار بردم تا وصف دقیقی از این اماکن مقدس نمایم، به‌طوری که توصیف اینجانب یک تلاش بیهوده و اغراق‌انگیز تلقی نگردد، هرچند سعی خود را بیشتر بر اماکن موجود درون قلعه متمرکز خواهم کرد؛ زیرا اماکن بیرون قلعه از سوی دیگران به‌طور دقیق و فراوان توصیف شده است.

بخش اول: ناصره، جایگاه غیب شدن حضرت مسیح، صفوریه، قانای الجلیل، طابور (طور)، حرمون، نین، اندور (عین دور)، کیشون، زرعین (یزرعیل)، مجدو، فقوعه (جلیوع)، بیسان (سکیزوپولیس))، جنین

نوشته خود را از وصف شهر ناصره آغاز می‌کنم، چه اینکه حضرت مسیح در این شهر از سوی خداوند مبعوث شد. قصد داریم توصیف خود را از این شهر که در فاصله ۶۰ مایلی بیت‌المقدس قرار دارد، آغاز نمایم. سپس به‌اختصار به شرح اماکنی که در حد فاصل این دو قرار دارند پردازیم. چون دیگران به‌طور مفصل درباره آنها نوشته‌اند.^۲

ناصره، یکی از شهرهای عمده منطقه الجلیل به شمار می‌رود، این شهر در فاصله ۱۰ مایلی طبریّه قرار گرفته است. ناصره پیش‌تر به نام شهر المنقذ (ناجی) معروف بود؛ زیرا در این شهر حضرت مریم باردار شد،^۳ و آن حضرت در رحم آن بانوی گرامی رشد و نمو کرد، از این‌رو، به حضرت مسیح لقب نصرانی (ناصری) دادند، واژه ناصره به زبان عبری به معنای شکوفه یا غنچه^۴ است؛ چون غنچه سپس به گل تبدیل می‌شود و سراسر شهر را عطرآشنایی می‌کند.

۱. همچنین ارکولف، یا مرد آکلیرکی.
 ۲. یوحنا به ما اطلاع می‌دهد که افراد زیادی را می‌شناسد که درباره شهر ناصره به‌طور مفصل مطلب نوشتند و شناخت زیادی از آن شهر داشتند.
 ۳. معلوم می‌شود که حضرت مریم در شهر ناصره حضرت مسیح را باردار شد.
 ۴. شهر ناصره به زبان عبری "Netser" است به معنی نمو و رشد است و همچنین به معنی شکوفه، یا جوانه